

УДК 377 / 37.018: 061.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/76-1-39>**Світлана ГРИЩЕНКО,***orcid.org/0000-0002-7981-3578**доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та освітніх і педагогічних наук
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) intensiv3000@meta.ua***Наталія НОСОВЕЦЬ,***orcid.org/0000-0003-1536-4870**кандидат педагогічних наук, доцент,
проректор з наукової роботи
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) prmtprn@gmail.com***Олена ПОЛЕТАЙ,***orcid.org/0000-0002-6966-0205**доцент кафедри педагогіки, психології і методики технологічної освіти
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) elena.poletaj@gmail.com*

СОЦІАЛЬНІ ЧИННИКИ ТА РІВНІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті висвітлено соціальні чинники та рівні професійної освіти в країнах Європейського Союзу. Визначено, що практичний досвід європейських країн можливо застосовувати в Україні.

Мета статті – охарактеризувати соціальні чинники та рівні професійної освіти в деяких країнах Європейського Союзу.

Процедура теоретико-методологічного дослідження. Методологія дослідження базується на сучасних положеннях педагогічної науки і відображає рівні професійної освіти в деяких країнах Європейського Союзу.

Дослідження здійснювалось із застосуванням загальнонаукових методів (вивчення, аналіз і узагальнення довідкової інформації, огляд науково-освітніх друкованих та он-лайн джерел), а також систематизації та узагальнення.

Наукова новизна: схарактеризовано соціальні чинники та рівні професійної освіти в деяких країнах Європейського Союзу.

Висновки. 1. Соціальними чинниками, що впливають на розвиток рівнів професійної освіти є такі: тенденції у соціальних явищах; демографічні тенденції, що визначають актуальну та перспективну пропозицію робочої сили; процеси міграції працездатного населення; актуальні вектори впливу на громадську думку щодо привабливості сфери професійної освіти; громадська думка жителів країн-членів ЄС щодо привабливості сфери професійної освіти; специфіка соціально-демографічного середовища. 2. Рівні кваліфікації у сфері професійної освіти: 1 – компетенції для виконання планових заходів; 2 – компетенції для виконання комплексних заходів у мінливих умовах; 3 – компетенції для виконання комплексних заходів у мінливому середовищі, охоплюючи управління людськими ресурсами; 4 – компетенції для виконання комплексних заходів у мінливих умовах. 3. Тривалість програм професійної освіти після загальної середньої освіти становить 1–2,5 роки (прикладної вищої професійної освіти становить 3–4 роки). Вона спрямована на підготовку висококваліфікованих працівників для ринку праці.

Ключові слова: професійна освіта, рівні професійної освіти, соціальні чинники, країни Європейського Союзу, модернізація професійної освіти.

Svitlana HRYSHCHENKO,

orcid.org/0000-0002-7981-3578

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;

Professor at the Department of Social Work and Educational and Pedagogical Sciences

National University "Chernihiv Collegium" named after T.G. Shevchenko

(Chernihiv, Ukraine) intensiv3000@meta.ua

Nataliia NOSOVETS,

orcid.org/0000-0003-1536-4870

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor;

Vice-Rektor for Scientific Work

National University "Chernihiv Collegium" named after T.G. Shevchenko

(Chernihiv, Ukraine) ppmpn@gmail.com

Olena POLETAY,

orcid.org/0000-0002-6966-0205

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Pedagogy, Psychology

and Methodology of Technological Education

National University "Chernihiv Collegium" named after T.G. Shevchenko

(Chernihiv, Ukraine) elena.poletaj@gmail.com

SOCIAL FACTORS AND VOCATIONAL EDUCATION LEVELS IN THE COUNTRIES OF THE EUROPEAN UNION

The article highlights social factors and levels of professional education in the countries of the European Union. It was determined that the practical experience of European countries can be applied in Ukraine.

***The purpose of the article** is to characterize social factors and levels of professional education in some countries of the European Union.*

***The procedure of theoretical and methodological research.** The research methodology is based on modern provisions of pedagogical science and reflects the level of professional education in some countries of the European Union.*

*The research was carried out using general scientific **methods** (study, analysis and generalization of reference information, review of scientific and educational printed and online sources), as well as systematization and generalization.*

***Scientific novelty:** social factors and levels of professional education in some countries of the European Union are characterized.*

***Conclusions.** 1. Social factors affecting the development of levels of professional education are the following: trends in social phenomena; demographic trends that determine the current and prospective workforce supply; migration processes of the working population; current vectors of influence on public opinion regarding the attractiveness of the field of professional education; public opinion of residents of EU member states regarding the attractiveness of the field of professional education; specificity of the socio-demographic environment. 2. Qualification levels in the field of professional education: 1 – competences for the implementation of planned activities; 2 – competences for performing complex measures in changing conditions; 3 – competencies to perform complex activities in a changing environment, including human resources management; 4 – competencies for performing complex measures in changing conditions. 3. The duration of professional education programs after general secondary education is 1–2.5 years (applied higher professional education is 3–4 years). It is aimed at training highly qualified workers for the labor market.*

***Key words:** professional education, levels of professional education, social factors, countries of the European Union, modernization of professional education.*

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах реформування та входження до європейського освітнього простору вітчизняної системи професійної освіти необхідно спиратися на досвід європейських країн.

Глобалізація та європейська інтеграція стрімко змінюються суть, характер, а також структуру професійної освіти і навчання. В країнах Європейського Союзу визначено основні напрями професійної освіти в «Концепції і Стратегії освіти

упродовж життя, яка базується на шести ключових положеннях: нові базові уміння; збільшення інвестицій у розвиток людських ресурсів; інновації у викладанні і навчанні; оцінка навчання, включаючи неформальне та інформальне навчання; розвиток профорієнтації і консультування з питань професійної освіти; наближення навчання до тих, хто прагне навчатися» (Радкевич та ін., 2018: 4).

Сьогодні є важливим виявлення адаптаційного потенціалу досвіду та кращих практик у модерні-

зації даної сфери для України. З цією метою було проаналізовано вплив сучасних чинників на розвиток професійної освіти у країнах ЄС. Вивчення досвіду та особливостей розвитку систем професійної освіти у країнах Західної, Центральної і Східної Європи дає можливість використовувати його українським науковцям для здійснення порівняльного аналізу вітчизняних і зарубіжних моделей управління розвитком професійної освіти.

Недостатньо вивченими вважаємо соціальні чинники, що впливають на розвиток професійної освіти та навчання в країнах Європейського Союзу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Актуальна проблема професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу стала предметом для наукових розвідок вітчизняних вчених В. Артемчук, Н. Базелюк, О. Бородієнко, Н. Корчинської, С. Леу, Л. Пуховської, В. Радкевич, О. Радкевич та ін. Вчені проаналізували сучасний стан організаційних та методичних основ професійної освіти в європейських країнах. Н. Попель досліджує в своїх наукових розвідках систему професійної освіти у Франції. Проблему професійної освіти та навчання, її рівні характеризують в своїх дослідженнях і зарубіжні вчені: Е.-В. Cerkez, Д.-С. Stroie, З.-Е. Vlăduț (Румунія), А. Chłoń-Domińczak (Польща), З. Daija, G. Kinta (Латвія) та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Потребують більш глибокого вивчення соціальні чинники, що впливають на розвиток напрямів та рівнів професійної освіти та навчання в країнах Європейського Союзу.

Мета статті – охарактеризувати соціальні чинники та рівні професійної освіти в країнах Європейського Союзу.

Процедура теоретико-методологічного дослідження. *Методологія дослідження* базується на сучасних положеннях педагогічної науки і відображає соціальні чинники та рівні професійної освіти в країнах Європейського Союзу.

Дослідження здійснювалось із застосуванням загальнонаукових методів (вивчення, аналіз і узагальнення довідкової інформації, огляд науково-освітніх друкованих та он-лайн джерел), а також систематизації та узагальнення.

Наукова новизна: схарактеризовано соціальні чинники та рівні професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В дослідженні рівнів професійної освіти в країнах Європейського Союзу спираємося на соціальні чинники, що впливають на розвиток рівнів профе-

сійної освіти. Ними є такі: «...тенденції у соціальних явищах, які визначають трансформацію цінностей, поведінки, ставлення осіб щодо власної кар'єри, професійного зростання тощо; – демографічні тенденції, що визначають актуальну та перспективну пропозицію робочої сили; – процеси міграції працездатного населення; – актуальні та перспективні вектори впливу на громадську думку, в тому числі й щодо привабливості сфери професійної освіти та її місця у суспільно-економічному розвитку; – громадська думка жителів країн-членів ЄС щодо привабливості сфери професійної освіти та її місця у суспільно-економічному розвитку; – прогностичні вектори суспільного розвитку, специфіка соціально-демографічного середовища, в якому розгортатимуться процеси розвитку сфери професійної освіти у майбутньому» (Радкевич та ін., 2018: 9).

Розглянемо деякі аспекти програм професійної освіти в деяких країнах Європейського Союзу. Середня професійна освіта в *Болгарії* передбачає здобуття загальної середньої освіти та кваліфікацій відповідно до державного стандарту для професії. Програми вищої середньої професійної освіти передбачають здобуття загальної середньої освіти та професійної кваліфікації. Професійна підготовка середнього рівня здійснюється відповідно до державних освітніх стандартів та охоплює теоретичну, навчальну та виробничу практики. Зокрема, навчальна практика проводиться в майстернях освітнього закладу, а виробнича практика в реальному виробничому середовищі. Прикладами кваліфікацій на середньому рівні є: будівельник, електротехнік, кухар, технік, офіціант, системний програміст та ін. Існує чотири рівні кваліфікації у сфері професійної освіти і навчання: «а) рівень 1 – компетенції для виконання планових заходів» (Радкевич та ін., 2018: 132); б) «рівень 2 – компетенції для виконання комплексних заходів у мінливих умовах, (60% – практичні заняття); с) рівень 3 – компетенції для виконання комплексних заходів у мінливому середовищі, охоплюючи управління людськими ресурсами (50% практичного навчання); г) рівень 4 – компетенції для виконання широкого кола комплексних заходів у мінливих умовах, охоплюючи управління людськими та фінансовими ресурсами (принаймні 50% практичного навчання)» (NAVET, 2016). Програми професійної освіти і навчання розробляються на основі рамкових, затверджених Міністром освіти. Вони складаються із: загальних положень, нормативної бази. В більшості країн Європейського Союзу діють аналогічні програми професійної освіти.

В *Естонії* заклади професійної освіти і навчання здійснюють підготовку фахівців на двох рівнях: «перший – рівень середньої освіти (програми після початкової школи або програми після загальної середньої освіти), і другий – рівень вищої освіти (програма прикладної вищої освіти). Стандартна тривалість програм професійної освіти і навчання після базової і середньої освіти становить як мінімум три роки; вона спрямована на підготовку кваліфікованих працівників. Ця програма ґрунтовніша та охоплює 50% загальноосвітніх предметів і спеціалізацію, яка починається на більш пізній стадії» (Vocational education and training in Estonia: short description, 2017). Тривалість програм професійної освіти і навчання після загальної середньої освіти становить 1–2,5 роки; вона спрямована на підготовку висококваліфікованих працівників для ринку праці; 85% освітніх компонентів практико орієнтовані. Стандартна тривалість програм прикладної вищої освіти становить 3–4 роки та спрямована на підготовку фахівців і менеджерів середньої ланки під час якої здобувачі вищої освіти набувають необхідної кваліфікації для роботи в певній сфері професійної діяльності. Окремі заклади професійної освіти можуть змінювати певні частини існуючих навчальних програм у відповідності до потреб місцевого ринку праці (Vocational education and training in Estonia: short description, 2017). У *латвійських* закладах професійної освіти реалізуються програми початкової, базової, середньої і вищої професійної освіти і навчання (Радкевич та ін., 2018: 133).

Вітчизняні дослідники В. Радкевич з співавторами констатують, що на програми початкової і базової професійної освіти здобувачі освіти мають змогу вступати без будь-яких обмежень щодо їх попередньої освіти, але «не раніше календарного року, в якому їм виповнюється 15 років». Тривалість таких програм становить 1–2 роки. Свідоцтво про початкову професійну освіту засвідчує, що здобувач отримав початкову професійну освіту за спеціалізацією. Присвоєна кваліфікація відповідає професійній кваліфікації 1-го рівня «(здобувач може виконувати прості завдання практичної діяльності)». Освоєння програм базової професійної освіти засвідчується документом (Свідоцтвом). У ньому йдеться, що кваліфікація здобувача освіти відповідає професійній кваліфікації 2-го рівня «(здобувач може виконувати самостійно роботи кваліфікованого працівника)». Професійне навчання не надає право здобувачу професійної освіти отримувати вищу освіту. Проте для здобувачів, які мають бажання

продовжувати свою освіту, існує дворічна освітня програма для здобуття середньої професійної освіти. Для навчання за програмами середньої професійної освіти можуть вступати здобувачі після базової або початкової професійної освіти. Термін навчання за програмами – 2 роки. По закінченню цієї програми «випускник може отримати диплом про повну загальну середню і професійну освіту, а також професійну кваліфікацію 3-го рівня (розширена теоретична підготовка і професійна кваліфікація)». Дослідники цієї проблеми зазначають, що диплом дає змогу продовжувати навчання у закладі вищої професійної освіти. Як стверджують Z. Daija, G. Kinta, перший етап вищої професійної освіти (освіта коледжу). Також існують програми, що надаються коледжами та університетами. Ці програми дають змогу здобути професійну кваліфікацію 4-го рівня. Термін навчання становить 2–3 роки. Необхідно пам'ятати такий факт, «щоб отримати професійну кваліфікацію, необхідно пройти кваліфікаційну перевірку». Вона складається з двох частин: оцінювання теоретичних знань і оцінювання практичних навичок. Центр професійної освіти і навчання при Міністерстві освіти і науки відповідає за розроблення критеріїв для таких перевірок (Daija&Kinta, 2016; Радкевич та ін., 2018: 134).

Сучасний аналіз професійної освіти *Франції*, зроблений вітчизняною вченою Н. Попель, дозволяє стверджувати, що вона є «складовою системи неперервної освіти, яка сприяє формуванню основного кадрового потенціалу сучасної високотехнологічної економіки, а також забезпечує посилення позиції людини у професійній діяльності» (Попель, 2022: 137–142).

В *Литві* почати розроблятися стандарти, що регламентують професійну освіту з метою підвищення рівня прозорості та порівнянності, а також для більшої ефективності професійної освіти, задоволення потреб ринку праці. Вони включають компетенції, необхідні для професії, цілі викладання і критерії оцінювання (Vaitkutė, 2016). Професійна освіта в *Польщі* здобувається шляхом реалізації таких програм: трирічних базових професійних програм (здобувачі освіти отримують диплом про професійну кваліфікацію після проходження професійного навчання); чотирирічних середніх професійних програм (випускники отримують диплом про професійну кваліфікацію (technica), а також сертифікат іспиту про завершення освітніх програм (tabura); трирічних спеціальних навчальних програм (дають змогу здобувачам освіти з особливими потребами отримати сертифікат професійної підготовки) 2,5-річних

післядипломних програм для студентів, які закінчили середню освіту (дають змогу випускникам отримати диплом про професійну освіту після складання державного кваліфікаційного іспиту) (Chłoń-Domińszak, 2016). Румунський досвід дозволяє стверджувати, що існує ряд специфічних особливостей в професійній освіті цієї країни. До програми професійної освіти в Румунії належать: «а) вищі освітні технологічні програми, із строками навчання 4 роки (або 5 років для завершення загальної середньої освіти у вечірній школі). Доступ до цих програм надається учнівській молоді після закінчення 8 класу; б) програми підвищення кваліфікації випускників 8 або 9 класів середніх шкіл та професійного навчання зі строком навчання 2-3 роки. Професійна освіта і навчання безкоштовні для молоді до 18 років; в) програми підвищення кваліфікації випускників університетів за їх межами. Вони тривають 1–2 роки після закінчення загальної середньої освіти» (Cerkez&Stroie&Vlăduț, 2016). Це так звані післядипломні програми професійної освіти, що дають змогу підвищувати кваліфікацію випускників середніх шкіл, та тих здобувачів освіти, хто не має диплома бакалавра.

Щодо тривалості професійної підготовки в Німеччині, то вона «триває переважно 2 чи 3 роки. Існують короткотривалі програми з професійної підготовки по таким професіям, наприклад, у сферах продажу, догляду за літніми особами або косметики» (Навчання у вищому навчальному закладі та професійна освіта, 2024).

Також у Німеччині існує поняття «місце виробничого навчання». Наприклад, на приватній фірмі отримується практична освіта. Робота на фірмі складає 3–4 дні на тиждень, навчання у професійно-технічному училищі складає 8–12 годин на тиждень. Або ж здобувач освіти кілька тижнів проводить на фірмі, а потім кілька тижнів у професійно-технічному училищі. Професійну підготовку можна отримати у багатьох приватних фірмах та майже у всіх сферах. Нині запроваджена робота разом з виробничим навчанням в умовах міжнародних проєктів (Навчання у вищому навчальному закладі та професійна освіта, 2024).

У Болгарії існує три види дуальної професійної освіти, а саме: «практичне навчання для здобувачів закладів професійної освіти; учнівство для працівників; стажування». Практичне навчання в компанії змінюється періодично теоретичною підготовкою в закладі професійної освіти. Компанії несуть відповідальність за практичну частину занять. Наставники з компаній мають необхідність: «а) мати вищу освіту й відповідну

кваліфікацію та стаж роботи не менше три роки; б) вимогу до вступників (вік, медичні, попередня освіта, рівень кваліфікації) шляхи кар'єри й освіти, форми навчання (денна, вечірня, індивідуальна, дистанційна, дуальне навчання, самонавчання; в) навчальний план; г) вміст навчального модуля; д) вимоги про закінчення (державні іспити для повної кваліфікації та випускні іспити для часткової кваліфікації)» (Vocational education and training in Europe – Bulgaria, 2016). Важливим для нашого дослідження є досвід естонського учнівства в професійній освіті. В Естонії формування політики у сфері учнівства було ініційоване завдяки дослідженням учнівства за підтримки ЄС, цільовому процесу приєднання і допомозі з боку Європейського фонду освіти. Після набуття Естонією членства в ЄС ці ініціативи були продовжені в рамках програми, фінансованої Європейським соціальним фондом. Згідно з Положенням про впровадження навчання на робочому місці, «учнівство розглядається як одна з двох форм навчання паралельно з навчанням у професійних школах. Учні отримують від роботодавців заробітну палату, не меншу за розмір мінімальної погодинної оплати праці» (Vocational education and training in Estonia: short description, 2017). У Латвії система учнівства становить дуже незначну частину системи професійної освіти і навчання, тісно пов'язаною з Палатою ремесл. На відміну від інших прибалтійських держав, «програми учнівства в Латвії регулюються Законом «Про ремесла», і тому програми учнівства не входять до національної класифікації освітніх програм» (Daija&Kinta, 2016). Згідно з Законом «Про професійну освіту», в Латвії з 2008 року учнівство розглядається як форма організації професійної освіти. Воно поєднує навчання на робочому місці з теоретичною підготовкою, причому, практичне навчання має становити принаймні 60–70% від загального часу, виділеного на вивчення професійних предметів. Учні і роботодавці підписують трудовий договір, а також тристоронні угоди про навчання із закладом професійної освіти. Нині лише кілька професійних шкіл пропонують програми учнівства, і то з обмеженої кількості професій (Vaitkutė, 2016; Радкевич та ін., 2018: 138).

У Польщі дуальна професійна освіта передбачає здійснення теоретичного навчання на базі закладу, а практичне організовується роботодавцем на підставі трудового договору. Таке навчання триває 36 місяців і завершується державним кваліфікаційним іспитом. Упродовж навчання неповнолітній працівник має право на заробітну плату (від 4 до 6% від середньої заробітної плати, залежно

від року навчання), виплати по спеціальному страхуванню та відпустку. Роботодавець отримує відшкодування заробітної плати та внесків різного роду за професійну підготовку учнівської молоді від фондів праці (формується на основі обов'язкових внесків роботодавців для боротьби з безробіттям) (Chłóń-Domińczak, 2016).

Чехія пропонує професійну освіту вищими професійними школами (Vyšší odborné školy) на базі повної середньої освіти, тривалість програм 3–3.5 роки. Випускники отримують диплом Diplóm absolventa vyšší odborné školy та титул сертифікованого спеціаліста (diplomovaný specialista) (Чеська республіка: путівник по системах освіти світу, 2024).

Висновки. 1. Соціальними чинниками, що впливають на розвиток рівнів професійної освіти є такі: тенденції у соціальних явищах; демографічні тенденції, що визначають актуальну та перспективну пропозицію робочої сили; процеси міграції працездатного населення; актуальні век-

тори впливу на громадську думку щодо привабливості сфери професійної освіти; громадська думка жителів країн-членів ЄС щодо привабливості сфери професійної освіти; специфіка соціально-демографічного середовища. 2. Рівні кваліфікації у сфері професійної освіти: 1 – компетенції для виконання планових заходів; 2 – компетенції для виконання комплексних заходів у мінливих умовах; 3 – компетенції для виконання комплексних заходів у мінливому середовищі, охоплюючи управління людськими ресурсами; 4 – компетенції для виконання комплексних заходів у мінливих умовах. 3. Тривалість програм професійної освіти після загальної середньої освіти становить 1–2,5 роки (прикладної вищої професійної освіти становить 3–4 роки). Вона спрямована на підготовку висококваліфікованих працівників для ринку праці.

Подальшими перспективами наукових розвідок вважаємо дослідження учнівства як форми організації професійної освіти в країнах Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навчання у вищому навчальному закладі та професійна освіта. 2024. URL: <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/sas/studiumundausbildung.html>.
2. Попель Н. Система професійної освіти у Франції. *Науковий збірник «InterConf+»*. 2022. Вип. 20(105), С. 137–142. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.04.2022.012>.
3. Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід: монографія / В.О. Радкевич, Л.П. Пуховська, О.В. Бородієнко, О.П. Радкевич, Н.В. Базелюк, Н.М. Корчинська, С.О. Леу, В.В. Артемчук. За заг. ред. В.О. Радкевич. Київ: ІПТО НАПН України, 2018. 223 с.
4. Чеська республіка: путівник по системах освіти світу. 2024. URL: https://enic.in.ua/attachments/4all/EducationalSystems/Czech_site.pdf.
5. Cerkez E.-B., Stroie D.-C., Vlăduț Z.-E. Vocational education and training in Europe – Romania. Cedefop ReferNet VET in Europe reports. 2016. 69 p. URL: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/2016_CR_RO.pdf.
6. Chłóń-Domińczak A. Vocational education and training in Europe – Poland. Cedefop ReferNet VET in Europe reports. Cedefop ReferNet Poland. 2016. URL: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/2016_CR_PL.pdf.
7. Daija Z., Kinta G. Vocational education and training in Europe – Latvia. Cedefop ReferNet VET in Europe reports. 2016. 64 p. URL: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/2016_CR_LV.pdf.
8. NAVET. Vocational education and training in Europe – Bulgaria. Cedefop ReferNet VET in Europe reports, 2016. URL: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/2016_CR_BG.pdf.
9. Vaitkutė, L. Vocational education and training in Europe – Lithuania. Cedefop ReferNet Lithuania. 2016. URL: https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_CR_LT.pdf.
10. Vocational education and training in Estonia: short description. Cedefop. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. 68 p. URL: http://www.cedefop.europa.eu/files/4155_en.pdf.

REFERENCES

1. Navchannia u vyshchomu navchalnomu zakladi ta profesiina osvita. [Studying at a higher educational institution and professional education]. URL: <https://www.goethe.de/prj/mwd/uk/indeutschlandleben/sas/studiumundausbildung.html> (data zvernennia: 20.06.2024) [in Ukrainian].
2. Popel N. (2022). Systema profesiinoi osvity u Frantsii. [System of professional education in France]. *Naukovyi zbirnyk «InterConf+»*. [Scientific collection «InterConf+»]. 20(105). 137–142. URL: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.04.2022.012> [in Ukrainian].
3. Suchasni modeli profesiinoi osvity i navchannia v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: porivnialnyi dosvid: [Modern models of professional education and training in the countries of the European Union: comparative experience]: monohrafiia [monograph]. / V.O. Radkevych, L.P. Pukhovska, O.V. Borodiienko, O.P. Radkevych, N.V. Bazeliuk, N.M. Korchynska, S.O. Leu, V.V. Artemchuk. Za zah. red. V.O. Radkevych. Kyiv: IPTO NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
4. Cheska respublika: putivnyk po systemakh osvity svitu [The Czech Republic: a guide to the education systems of the world]. URL: https://enic.in.ua/attachments/4all/EducationalSystems/Czech_site.pdf (data zvernennia: 20.06.2024) [in Ukrainian].

-
5. Cerkez E.-B., Stroie D.-C., Vlăduț Z.-E. (2016). Vocational education and training in Europe – Romania. Cedefop ReferNet VET in Europe reports. 2016. URL: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/2016_CR_RO.pdf (data zvernennia: 20.06.2024)
 6. Chłoń-Domińczak A. (2016). Vocational education and training in Europe – Poland. Cedefop ReferNet VET in Europe reports. Cedefop ReferNet Poland. 2016. URL: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/2016_CR_PL.pdf (data zvernennia: 20.06.2024)
 7. Daija Z., Kinta G. (2016). Vocational education and training in Europe – Latvia. Cedefop ReferNet VET in Europe reports. 2016. URL: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/2016_CR_LV.pdf (data zvernennia: 20.06.2024)
 8. NAVET. (2016). Vocational education and training in Europe – Bulgaria. Cedefop ReferNet VET in Europe reports, 2016. URL: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/2016_CR_BG.pdf (data zvernennia: 20.06.2024)
 9. Vaitkutė L. (2016). Vocational education and training in Europe – Lithuania. Cedefop ReferNet Lithuania. 2016. URL: https://cumulus.cedefop.europa.eu/files/vetelib/2016/2016_CR_LT.pdf (data zvernennia: 20.06.2024)
 10. Vocational education and training in Estonia: short description. Cedefop. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. URL: http://www.cedefop.europa.eu/files/4155_en.pdf (data zvernennia: 20.06.2024)